

ՄԱՍԻՍ

Շ Ա Ք Ա Ք Ա Ք Ե Ր Ք

ԱԶԳԱՅԻՆ, ԳՐԱԿԱՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳԻՏԱԿԱՆ

50^{րդ} ՏԱՐԻ, ԹԻԻ 4

(ԵՐԿՐՈՐԴ ՇՐՋԱՆ)

27 ՅՈՒՆՈՒԱՐ 1901

Մասիս շաբաթաբերքի տարեկան բաժանորդագիցն է Կ. Պոլսոյ համար ԳԱՌԱՍՈՒՆ ղրգ. եւ գաւառներուն համար ՅԻՍՈՒՆ ղրգ., կանխիկ վճարելի : Արտասահման՝ 12 Գրանք կամ 5 բուլլի : Թղթատարական ծախքը խմբագրութեան վրայ է : Վեցամսեայ կամ եռամսեայ բաժանորդագրութիւն չընդունուիր : Բաժանորդագրութիւնները կը սկսին ամեն ամսոյ մէկէն :

Մասիս հրատարակ կ'ելլէ ամեն շաբաթ առտու , եւ կը գտնուի Բերայի բոլոր ժամանակներուն ու Պահլէ-Գաբուի ջրավանդաններուն խանութները , ինչպէս նաեւ Ղալաթիոյ , Պոլսոյ եւ բոլոր արուարձաններու լրագրավանդաններուն հոլ :

Ձեռքէ կը ծախուի ՀԱՏԸ 40 ՓԱՐԱՅԻ

ՀԱՍՅԻ

درعليه ده غلطه ده «مسیس» غزنه سی اداره سی

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ «ՄԱՍԻՍ»Ի

Կ. Պոլիս , Ղալաթիա , Նորաստուկեան խան

Rédaction de la Revue MASSIS

Galata, Constantinople

ԸՆՏԻՐ, ՀՈՏԱԻՆՏ, ԽՆԱՅՈՂԱԿԱՆ

ԹԷՅ

ԹԷՅ

ԹԷՅ

ԹԷՅ

ԹԷՅ

ԹԷՅ

Ամէն տեսակ թէյերու նոր բերքերէն մեծ քանակութեամբ հասած է ԵԱՎՐՈՒԵԱՆ ԻՍԱԳՈՒԼԵԱՆ վաճառատունը : Թէյի սիրահարներն ու ամէնէն փափկաճաշակներն իսկ վերջին ծայր գոն պիտի մնան այս թարմ թէյերէն , որոնք ընտիր , առողջապահիկ եւ հոտաւէտ ըլլալով հանդերձ՝ անմրցելի ըսուելու աստիճան ածան են :

Գաւառներու յաճախողք թէյ գնելու համար պէտք չունին անձամբ գալու , նամա-

կով թող դիմեն ԵԱՎՐՈՒԵԱՆ ԻՍԱԳՈՒԼԵԱՆ վաճառատան , ուր ամենամեծ խնամով , զգուշաւորութեամբ կը գործադրուին ամէն կարգի յանձնարարութիւնք՝ մեծաքանակ եւ փոքրաքանակ : Դիւրութեան համար թէյերուն փոխարէնը կարելի է վճարել նաեւ երբ ապրանքները բեռցուին ու ֆոնօշխմէնքուն ներկայացուի գնողին : Կեղծ թէյ չգնելու համար հաճեցէք ուշադրութիւն ընել վերի մարքային եւ ԵԱՎՐՈՒԵԱՆ ԻՍԱԳՈՒԼԵԱՆ անուանք : Կեղբոնաւանդին՝ Կ. Պոլիս , Պահճէ Գաբու , Ճէլալ Պէյ խանի կից , թիւ 10 , Կ. Եավրուեան Յ. Իսագուլեան մեծ վաճառատունը :

ՀԱՍՏԱՏԵԱԼ 1884

ՀԱՍՏԱՏԵԱԼ 1884

ՀԱՆՐԱԾԱՆՈԹ

ՇԱՊԻԿԻ ԳՈՐԾԱՐԱՆԱՏԷՐ

Մ. ՏԷՐ-ԴԱԻԻԹԵԱՆ

ՀԱՍՏԱՏԵԱԼ 1884

Թիւ 21, Ղալաթիա, Վոյվոսա փողոց, Գաղղիական նամակասան դեմ

Խիստ աժան գիներով կը ծախէ Ֆրանէյ , քթան եւ բիքէ չապիկներ , փողկապ , օձիք , թեւնոց , կոճակ (սակեղօծեալ ու պարզ) , գուլպայ , թաշկինակ , գմելի , խոզանակ , սանար ու անուշահոտութեանց ամենաբնորոք տեսակներ :

Միշտ խնամով ու զիրարամոտչելի գիներով կը պատրաստէ նաեւ չափու վրայ ամէն տեսակ չապիկ , դիշերազգեստ , օձիք , թեւնոց , ու կը կատարէ ներքին ճերմակեղինաց յանձնարարութիւններ :

Հանրածանօթ Մ. ՏԷՐ ԴԱԻԻԹԵԱՆ չապիկի գործարանը նորաձեւութեան յանձնարարութեանց խնամով պատրաստութեան ու գիներու տարապայման աժանութեան տեսակէտով վստահելի ու լաւ յանձնարարելի տուն մըն է :

8—15

ՌՈՍԻԱ — ROSSIA

Ա.ՊԱՀՈՎԱԳՐԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆ

ՀՐԴԵՀ, ԿԵԱՆՔ, ՓՈԽԱԴՐՈՒԹԻՒՆՔ, ԱՐԿԱԾՔ

1898 տարւոյ մէջ գանձուած ապահովագրիներ

34,775,642 Քրանք

Երաշխաւորութեան գումար

121,765,383 »

1881էն ի վեր ապահովագրեալներուն վճարուած

164,172,000 »

Կեդրոնացեղի, Ղալաթիոյ ֆառափին վրայ, Մաֆասան հին տեղը

Ընդհ. Բնէի
Ա. ՀԻՒՐՄԻԻԶ

Ընդհ. Գործակալ
ԹԷՆՏՈՐ ՌԷԲԷՆ

ՄԱՍԻՆ

50^{րդ} ՏԱՐԻ

— 27 ՅՈՒՆՈՒԱՐ 1901 —

ԹԻՒ 4

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Դաշնակին դեմ (Խմբագրական) ՄԵՐՍԵՏԵՍ : — Արհեստագիտական պտույտ մը Պերլինի նշանաւոր գործարաններուն մէջ (Արձակուրդի նոթեր) . Հ. ԱՆԴՐԷԱՍԵԱՆ : — Մամուրեանին վերջին օրերը . Ռ. ՈՐԲԵՐԵԱՆ : — Թախիծ (Բանաստեղծութիւն) . ԱՌՄԱՆ ՍԻՆՎԵՍԻՐ : — Թվականներին երկասիրութիւնները . ԱՐՏ. ՅԱՐՈՒԹԻՒՆԵԱՆ : — Վիքթորիա քագուհիին ներքին կեանքէն (Բ. եւ երկրորդ մաս) . Մ. — Մտքի կաթիլներ . Օ. Չ. — Յուշատետր :

ԴԱՅՆԱԿԻՆ ԴԵՍ

— 3300 —

Դաշնակին դէմ . . . :

Ապահովարար յօդուածին վերնագիրն իսկ պիտի բաւէ բողոքի կատարեալ տարաւ մը հանելու գլխու : Անանկ ատեն մը ուր քիչ չառ բարեկեցիկ ամէն ընտանիքի աղջիկ օրուան հացին չափ պահանջատ էլըլայ իր դաշնակին համար , եւ մայրենի լեզուի ուսուցչէն աւելի դաշնակի դաստոտուն ձեռքի վրայ բռնել կու տայ տանը մէջ , կը հասկնաք հարկաւ թէ չառերու համար սրբապղծութեան պէս բան մը պիտի նկատուի դաշնակին դէմ գրուած ո՛ր եւ է յօդուած :

Որչափ ալ տարակոյսի տակ ըլլայ այս վերջին նկատումը , — թէեւ իմ մասին բնաւ չի կրնար կատարածի տակ իյնալ , — պէտք է ընդունիլ որ դաշնակին մուտքը մեր ընտանիքներէն ներս՝ ահագին յառաջգիւմութեան մէջ է այսօր : Կար ատեն մը՝ ուր ամուսնանալու տարիքը ունեցող , կամ ժողովրդական բացատրութեամբ՝ «հարսնացու» աղջիկներու համար իբր արտաքոյ կարգի յատկութիւն՝ մեր միամիտ մայրերը կ'ըսէին ներկայացող խնդրարկուի մը .

— Աղջկոյ աղուոր կերակուր կ'եփէ եւ օշա կամ սիւզեհնի կ'ըսէին :

Հիմայ սակարն , խնդիրը բոլորովին փոխուած է : Բարեկեցիկ ընտանիքներու դրեթէ

ամբողջութեան մէջ այսօր չէք կրնար գտնել մայր մը՝ որ իր աղջկան համար իբր յատկութիւն մը յիշատակէ լաւ կերակուր եփելը եւ կամ ձեռագործի ո՛ր եւ է մէկ ճիւղին մէջ յաջող ըլլալը : Ընդհակառակը՝ հպարտ ու վրստահ շեշտով մը պիտի ըսէ ձեզի .

— Աղջկոյ դաշնակ կը զարնէ :

Այդչափ , Ալ ատկէ անդին ո՛ր եւ է գովեստի բառ մի՛ փնտռէք անոնց քով . անոնց աչքին նոյն իսկ իրենց աղջկան ֆիզիքական յատկութիւնները կ'անջքանան այդ կարողութեանը աւելեւ՝ որուն համար հաւատացող մայրեր ալ կան թէ երկնառաք շնորհի մը արժէքը կրնայ ունենալ : Աղջիկներն դաշնակ կը զարնէ վերջապէս , ալ ի՞նչ կրնային պահանջել անկէ :

Ընդհանրապէս սիրուն , ոսկրուտ ու քիչ չառ բարձրահասակ աղջիկներ են ատոնք , նուրբ ու երկար մատուցներով , — արուեստաւոր մատուցներով : Դպրոցին մէջ նոյն իսկ երկրորդական կրթութիւն մըն ալ չեն ստացած , տնական ո՛չ մէկ պէտքի կրնան յարմարիլ , իրենցմէ քիչեր միայն ձեռագործի մէկ ճիւղը ուղած են սորվիլ , բայց ամէնքն ալ նստած , ելած , խաղացած կամ խնդացած ատեններն երկու խօսքի միջեւ առիթը չեն փախցներ թոցներու կարգ մը երաժիշտներու

եւ երգահաններու անունները: Անոնցմէ չատեր պարզ «բարի լոյս» մը Մօցարթով կը սկսին Ամբուազ Թօմայով վերջացնելու համար, ուրիշներ «բարի եկաք» մը ըսելու պատահութեամբ չեն մոռնար Լիսթի եւ կամ Շօքէնի անունը մէջտեղ նետելու, եւ այսպէս, իրենց գրեթէ բոլոր շարժումներուն եւ կամ խօսուածքին առթիւ Մէյէրպէրի, Ռիսպինշթայնի, Վալինէրի եւ կամ Վէնսան տ'էնտօրի անուններն են որ անխմստ, անժամանակ պար մը կը դարձնեն, երաժշտութեան հետ ընաւյարարութիւն չունեցող խօսակցութեանց ընդմէջ:

Աղջիկները դաշնակ կը զարնեն վերջապէս . . . :

* * *

Հաւատացէք սակայն որ մեր բարբերուն ամէնէն անխմստ ու խենթ կողմերէն մէկն է այդ դաշնակամութիւնը, — եթէ երբեք բառը չատ նոր չէք գտներ. եւ անխմստ ու խենթ անոր համար՝ որ այդ դաշնակի աւելի կամ նուազ սիրահար աղջիկներուն մեծագոյն մասը պարապ տեղը կը վատնէ իր ժամանակը, եւ երբեք չի կրնար քիչ շատ աչքի զարնող դաշնակահար մը ըլլալ:

Օրինակի համար աւանք անոնցմէ մէկը. — Ենթադրենք որ լաւ դաշնակահար մը դաւանալու համար ամէն նախնական յատկութիւններով օժտուած ըլլայ, այսինքն ունենայ գեղարուեստական հակումներ, եղանակ մը միտքը պահելու յարմարութիւն, ու վերջապէս երկայն ու նուրբ մատներ. ի՞նչ պիտի ընէ բոլոր ատոնցմով: Հարիւրին իննըսուն եւ աւելին, մէկ երկու տարի, եւ երբեմն ալ մինչեւ երեք տարի ընդհատաբար դաս պիտի առնէ, եւ անկէ ետքը կա՛մ ձանձրանալուն եւ կա՛մ ամուսնացած ըլլալուն պատճառով դաշնակը մէկ կողմ պիտի թողու, թերեւս մէյ մըն ալ զայն ձեռքը չառնելու համար:

Այդ պայմաններուն մէջ իրաւ է որ դաշնակ զարնողի հանգամանքը չի կորսնցնէր իրեններուն աչքին, բայց միւս կողմէ ալ կըրնաք վստահ ըլլալ թէ երբեք դրական օգուտ մը տեսած չըլլար դաշնակին երեսէն: Լաւ դաշնակահար մը դառնալու համար այդ եր-

կու կամ երեք տարին նոյն իսկ սկսնակութեան չըջնն ալ անցընելու չեն կրնար ծառայել: Ուսումնասիրութեան, կատարեալ ուսումնասիրութեան գործ մըն է ատիկա՝ եւ մէկը անոնցմէ որոնք ամէն բանէ առաջ անդուլ յարատեւութիւն մը կը պահանջեն: Տարուան մը դաշնակի վարժութիւնը կրնայ՝ եթէ ո՛չ բոլորովին, գոնէ բաւական զգալի կերպով անչքանալ շարժումն մը լքումով. ամիսներու տընութեամբ տարվուած դաս մը կրնայ իսկոյն մոռցուիլ, եթէ երբեք քիչ մը ատեն երեսէ ձգուի: Ու երեւակայեցէք թէ այդ երկու երեք տարի միայն դաշնակի դաս առնող, եւ անկէ ետքը դաշնակին «մնաս բարով» ըսող աղջիկները որչա՛ր օգտակարութեամբ կրնան գործածած ըլլալ իրենց ժամանակը, եւ որչա՛ր կրնան արդարացուցած ըլլալ այն դաշնակահարի համբաւը՝ զոր մայրերնին կամ պարագաներ կու տան իրենց:

Տուներու մէջ, սալօններու անկիւնը անշուշտ կը տեսնէք այդ դաշնակները, սիրուն ծածկոյթներու տակ առնուած, աւելի իբր զարդ կը ծառայեն անոնք իրենց փայլուն աչտանակներով, քան իբր դաշնակ. տան տիրուհին՝ որ ամուսնացած պահուն իր օժիտին հետ բերած է զայն, հազիւ երբեմն ընտանեկան հաւաքումի մը առթիւ քանի մը ծառօթ ու պայմանադրական եղանակներ կը զարնէ անոր վրայ եւ ձանձրոյթի ակներեւ արտայայտութեամբ մը մէկ կողմ կը քաշուի, ըսելով.

— Որչա՛ր ատեն կայ որ ձեռքս չեմ առած. բան մը չէ մնացեր միտքս:

Եւ սակայն այսօրուան այդ տանտիրուհին երէկի այն միեւնոյն օրիորդն է որ հօրը գլուխը կը տանէր իր դաշնակին համար, եւ որ տնական ամէն գործ, ամէն աշխատութիւն մուցած, դաշնակի դասատուին տուած աւելի կամ նուազ մանուածապատ հրահանգները ըմբռնել կը ջանար: Հիմայ ոչ Լիսթը միտքը մնացած է, ոչ Վալիները, ոչ ալ տ'էնտօրն: Ընտանեկան բազմապահանջ կեանքը մէկ կողմէն եւ միւս կողմէ ձանձրոյթը, — արտ մը՝ ուրիշ ամէնէն աւելի ստատկութեամբ բռնուողներէն մէկն է մեր գեղեցիկ սեւը, — առած տարած են այդ ամէնը, ինչպէս որ հովի զօ-

բաւոր հոտանք մը պիտի առնէր տանէր իր առջին ելլող փետուր մը եւ կամ թուղթի թեթեւ կտոր մը :

Եւ այս այսպէս է մեր բոլոր դաշնակի սիրահար աղջիկներուն համար , բացի մէկ քանի մատի վրայ համբուսելիք բացառութիւններէ՝ որոնք իրապէս ըմբռնած են դաշնակին պահանջները , որոնք մասնագիտութիւն մը ընելու չափ առաջ տարած են անոր ուսումնասիրութիւնը , եւ որոնք պատուարներ կերպով կրնան մասնակցիլ ո՛ր եւ է նուագահանողէսի մը , հոգ չէ թէ ամէնէն խտտագահանջ հասարակութիւններէն մէկը ունենան իրենց իբր ունկնդիր :

* * *

Ըսէ՛ք հիմայ , իրաւունք չունի՞մ անիմաստ ու խենթ ածականներով որակելու այդ դաշնակամութիւնը , ինքնին այնչա՛փ տարածուած մեր ընտանիքներուն մէջ : Եւ հաւատացէ՛ք որ այդ մոլութիւնը նուա՛գ խենթ ու անիմաստ պիտի ըլլար , եթէ երբեք մի՛ միայն ժամանակի կորուստ մը պատճառէր մեր աղջիկներուն : Ժամանակը անոնց համար միշտ միեւնոյն չուայլութեամբ պիտի վատնուէր , նոյն իսկ եթէ դաշնակի վրայ գաղափար անգամ չունենային : Բայց մտածեցէ՛ք հեղ մը , այդ քանի մը տարուան դաշնակի սէրը նիւթական ահագին զոհողութիւն կը պահանջէ , զոհողութիւն մը մանաւանդ որ զուր տեղը կ'ըլլայ , որ ո՛ր եւ է օգտակարութիւն մը չունենար ընաւ :

Չեմ գիտեր թէ հաշիւները կը սիրէ՞ք , բայց ամէն պարագայի մէջ կը մտածեմ թէ չահեկանութենէ զուրկ չպիտի ըլլայ գիտնալ սա կէտը թէ դաշնակի դասը քանի՞ կը նստի իւրաքանչիւր ընտանիքի համար : Ամէն բանէ առաջ , լաւ դաշնակ մը գնելու համար գոնէ 50 ոսկի մը պէտք է վճարել , ասիկա անհրաժեշտ ծախք մըն է , հացին չափ կարելոր . ոչ նուազ անհրաժեշտ է նաեւ դասատուին ամսականը , շնորհքով եւ անունի տէր դասատու մը անշուշտ , որուն տրուած ամ-

սական երեք ոսկին , երեք տարուան մէջ , — ենթադրելով որ այդչափ տեւէ քմահաճոյքը , — 108 ոսկի կը հասնի . նոյնչափ անհրաժեշտ պիտի ըլլայ հարկաւ երաժշտական գործերու գնումը , որ ամսական կէս ոսկիէն 18 ոսկի կ'ընէ երեք տարուան մէջ . անհրաժեշտ են նաեւ դաշնակի նորոգութեան , մոմի եւ կարգ մը ուրիշ մանր մունր ծախքերը , որոնց համար ալ 10 ոսկի դնենք . ի՞նչ կը գոյանայ . — 186 ոսկի , անանկ չէ՞ : Աւելցուցէ՛ք ատոր վրայ 14 ոսկի ալ՝ զորս դաշնակահար օրիորդը երեք տարուան միջոցին կրնայ ծախսել տարեկան գոնէ 6-7 նուագահանողէսի ներկայ գտնուելու համար , ու կ'ունենաք 200 ոսկիի պատկառելի գումարը՝ որ ոչ նուազ պատկառելի . . . անօգտակարութեան մը համար կը վատնուի :

Կը անանէ՞ք հաշիւին գեղեցիկ կողմը . ու եթէ կ'ուզէք աւելի զարմանալի կէտ մը երեւան հանել , մտքի առջեւ բերէք անգամ մը սա պարագան թէ նմանօրինակ ընտանիքներէ չորսին ոչինչի համար վատնած այդ դրամով այսօր կրնայինք թէ՛ ուսուցիչներու հանգըստեան թոշակի Սնտուկ մը հաստատուած տեսնել , եւ թէ՛ Հրատարակչական մը ունենալ :

* * *

Ինչ որ ալ ըլլայ սակայն , կրնաք վստահ ըլլալ թէ լրջօրէն չէ՛ որ երեւան կը հանեմ այս պարագան . ընդհակառակը մի՛ միայն հաշիւին հետաքրքրական կողմը ցոյց տալ կ'ուզեմ տառով . որովհետեւ վստահ եմ թէ այս գրածս կարգալէ ետքը , մեր մայրերը առաջուանէն աւելի փութկոտ պիտի ըլլան իրենց աղջկանց դաշնակ սորվեցնելու փափագնուն մէջ , եւ երբ օր մը առիթը գայ «Աղջկոս դաշնակ գիտէ՞»ն ըսելու , առաջուանէն աւելի ակներեւ հարարութեամբ մը պիտի արտասանեն զայն , նոյն իսկ չեղտ մըն ալ աւելի դնելով «դաշնակ» բառին վրայ :

ՄԷՐՍԷՏԷՍ

Ինչպէս քեզի չը ճանչցայ երկտասարդ օրերուս.
Պարփակեի պիտի քեզ սիրոյ մը մէջ երագող:
Կը վերածնի ամեն բան — գարուն, արև, սիրոյ յոյս.
Ինչո՞ւ տարիքը մերին վերածընիլ չէ կարող:
Ինչպէս քեզի չը ճանչցայ երկտասարդ օրերուս:

Ինչպէս քեզի չը գըտայ արանետի մը անդին՝
Ամեն մարդէ անտեսուած ճամբու մը մէջ մինակուկ.
Թեւերուս մէջ քեզ պիտի ես տանեի մեղմագին՝
Շրթունքս յեց ճակատիդ, ձեռքս ծաղիկ առլըցուկ.
Ինչպէս քեզի չը գըտայ արանետի մը անդին:

Ինչպէս քեզի չը տըրի են լաւ օրերն իմ կեանքին,
Երբեմնական բերկրանքիս փխրուն ոսկին կենսունակ
Ինչ որ տըրի Երագին ու վաճառուած տարփանքին.
Խորանասպաս քու ըմի պէս էր չըրի քեզ պատարագ.
Ինչպէս քեզի չը տըրի են լաւ օրերն իմ կեանքին:

Թարգմ. X.

ԱՌՄԱՆ ՍԻՆՎԷՍԴՐ

ԱՐՁԱԿՈՒՐԴԻ ՆՕԹԵՐ

Ա.

ԱՐՇԵՍՏԱԳԻՏԱԿԱՆ ՊՏՈՅՏ ՄԸ ՊԵՐԼԻՆԻ ՆՇԱՆԱԻՈՐ ԳՈՐԾԱՐԱՆՆԵՐՈՒՆ ՄԷՋ

ՊԵՐԼԻՆ, 28 Յունուար 1901

Երկու երեք շարաթներ առաջ արդէն մեծ
ուրախութեամբ կարդացեր էինք՝ Թէքնիքու-
մի բաղը ցուցադրուած՝ Տնօրէնութեան ծա-
նուցումներուն մէջ, զէպի Պերլին ըլլաւիք
պտոյտի մը յայտարարութիւնը եւ անհամբեր
սրտով կը սպասէինք Յուլիս 11ի չորեքշաբ-
թի օրուան, անհամբեր մանաւանդ անոր
համար որ նոյն օրէն արդէն կը սկսէին ա-
մառուան արձակուրդի հաճոյալի, հանգիստ
օրերը: Ինչպէս ամէն տարի, այս անգամ ալ
Թէքնիքումի Տնօրէնութիւնը վերջին վեցամ-
սէի մէջ գտնուող ճարտարագիտութեան բնա-
րեւի ուսանողները կ'առաջնորդէր զէպի գործ-

նական կեանքը, հոն իրենց խկութեան մէջ
ցուցնելու համար անոնց՝ ինչ որ տարիներով
տեսականապէս միայն ուսած էին, Նախա-
պէս խրաքանչիւրին բաժնուած կարգացոյ-
ցէն կ'երեւար թէ այս անգամուան պտոյտը
ամէն ատենուաններէն աւելի հետաքրքրա-
կան պիտի ըլլար. չորս օրուան ժամանակա-
միջոց մը յատկացուած էր, աչքէ անցընելու
համար Պերլինի ամէնէն մեծ ու անուանի
գործարանները:

Նոյն օրը առաւօտուն կանուխ արդէն հա-
ւաքուած ենք եօթանասունի չափ դասընկեր-
ներ, տնօրէնը՝ ճարտարագէտ A. Holzt, եւ
եւելատարագիտութեան ու մեքենագիտութեան

ինը ուսուցիչներ . Միթուատայի նորաշէն ըն-
դարձակ կայարանը ու կը սպասենք ճեպըն-
թաց կառավարման , որ մեզ ուղղակի Պէր-
լին պիտի տանի : Ժամը 7,37ին կը մեկնինք :
Ի՞նչ անուշ զովութիւն մը ցանցներ է առա-
ւօտը ամէն կողմ . որչա՛րի գեղեցիկ ու հրա-
պոյրներով լեցուն է բնութիւնը իր զարթումին
մէջ . յափշտակուած հմայող այդ լին բա-
նաստեղծութենէն , կը մօտենամ վախօնին
պատուհաններէն մէկուն ու կը դիտեմ տե-
սարանները , որոնք կարծես անընդհատ վազ-
քով մը ու խոշոր պտոյտներով կ'անցնին առ-
ջեւէս վայրկեանաբար , պարզելով իրենց գե-
ղեցկութիւնները , փութով ամփոփուելով եւ
ապա անհետանալով տեսութեանս շրջանա-
կէն : Երկինքին լայնատարած ջինջ կապոյտին
վրայ ամպի կտոր մը իսկ չերեւնար . արեւը
արդէն բաւական յառաջացած երկնակամա-
րին վրայ , միջոցը լեցուցեր է իր կեանքոտ
տաքուկ ճաճանչներովը ու երբեմն չողեր հոս
հոն՝ կանաչորակ մարգերու մէջ ինկած , ակ-
նախորդ կը բեկրեկին վճիռ ու թարմ ցօղե-
րէն : Կառավարման ազմակալի միօրինակ գը-
նացքով մը կը սուրայ Սաքսոնիոյ խնամով
մշակուած հողերուն մէջէն , անցնելով մերթ
բարձր ու երկարաձիգ կամուրջներէ , գետ-
նախոր մութ անցքերէ ու խորհրդաւոր խիտ
անտառներէ . երբեմն գիւղեր , քաղաքներ
կը նշմարուին հեռուն , կիսաթափանց մշուշի
շղարշով մը փաթթուած ու անհամար ուղ-
ղաձիգ , սէգ ծխաններ , որոնք կը միանն օրն
ի բուն , անդադրում , մատակարարելով գործ-
արաններուն տաքութիւնը եւ անով չողին :
— Բրուսիոյ եւ Սաքսոնիոյ սահմաններէն է
որ կ'անցնինք հիմայ . գիւղերն ու քաղաք-
ները զգալապէս կ'անօտարանան հետզհետէ ու
աւազուտ , անթերի հողը լերի ու ճապաղ կը
տարածուի շուրջերնիս : Անտառները հոս
ցանցաւ են ու անմշակ . աչքի զարնող միակ
առարկաները բազմաթիւ հողմաղացներն են ,
որ հովերուն քմահաճոյքին ձգուած , իրենց
անձուռնի , լայն թեւերով կը դառնան օդին
մէջ յամբարար , տրորելով վարը երկու լայ-
նանիստ քարերու մէջ , գիւղացւոյն ճակտին
քրտինքը եղող ցորենը :

Արտասովոր զուարթութիւն մը կը տիրէ

բոլորովին մեզի յատկացուած երկար վախօ-
նին մէջ . ուսանողներէն ոմանք գիտական
վէճի մը բռնուած են անկիւն մը ու կը խօ-
սակցին աշխուժիւ . ուրիշներ՝ աւելի ուրախ
տրամադրութիւններով՝ կ'երգեն բարձրաձայն ,
կամ դէմ առ դէմ նստած բացած են արդէն
իրենց ճամբու պաշարը պարունակող ծրար-
ները ու գրգռիչ ակորթակով մը կը բաժնեն
հացն ու երչիկը , յագեցնելու համար այդ
պղտիկ նախաճաշիկով իրենց անպատմելի ա-
նօթութիւնը ! : — Երեք ուկէս ժամեր անդգալի
կերպով կը սահին կ'անցնին , մինչեւ որ կա-
ռախուժը ժամը 11ին կանգ կ'առնէ Պէրլին :
Կայարանին առջեւ վեց հատ ձիաքարչ հսկայ
հանրակառքեր մեզի կը սպասեն : Խառն ի
խառն կը ցատկենք անոնց մէջ ու կը ճամ-
բուորինք դէպի Germania օթէլը որ մեր բնա-
կութեան յատկացուելու որոշուած է այս չորս
օրերուն համար :

Պանդոկ հասնելով , սենեակներու բաժան-
ման դժուարին խնդրէն վերջ , առաջին գործ-
երնիս կ'ըլլայ արդուզարդնիս քիչ շատ կա-
նոնաւորել : Յետոյ անմիջապէս ճաշի կը նըս-
տինք ու հապճեպով այդ ամենօրեայ ճանձ-
րացուցիչ պարտականութիւննիս ալ կը կա-
տարենք . ճիշտ կարգացոյցին մէջ որոշուած
ժամուն , 12¹/₂ին , կրկին կը ցատկենք հան-
րակառքերը ու կ'ուղեւորինք դէպի Tegel
(Պերլինի մէկ արուարձանը) առաջին այցե-
լութիւնը տալու համար Borsigh գործարան-
ներուն : Գրէթէ 2 ժամուան զուարճալի ան-
ընդհատ գնացքէ մը վերջ կը հասնինք մեր
նպատակակէտին . գործարանին բարձր , կա-
մարակապ գեղեցիկ մուտքը դղեակի մը տը-
պաւորութիւնը կը թողու վրանիս . երկու
դռնապաններ , համազգեստներով , կը դիմա-
ւորեն ու կ'առաջնորդեն մեզ նախասենեակ
մը , ուր արձանագրութեան տոմարի մը մէջ
կը ստորագրենք ամէնքնիս ալ : Տնօրէնու-
թեան կողմէ չորս ճարտարագէտներ մեր
տրամադրութեան տակ կը գրուին իւր առաջ-
նորդ ու խումբերու բաժնուելով կը ցըր-
ուինք ընդարձակ ֆապրիքին (մօտ 100,000
քառ.մետր) վանազան աշխատանոցներուն մէջ :
Պրզիկ 1837 թուին ամենանախնական մի-
ջոցներով հիմնած է իր գործատեղիները ու

չի նայելով անփորձութեանը այն տտենուան իր վարպետներուն ու աշխատաւորներուն , որոնց թիւը հազիւ 30ի կը հասնէր , ձեռնարկած է չողգեմեքենաներու եւ մանաւանդ լօքօմոթիվներու շինութեան . ինքն է որ Գերմանիոյ մէջ առաջին անգամ ըլլալով լօքօմոթիվ մը իր ամբողջ կազմածներով յօրինելէ վերջ , շարժման մէջ դրած է : Գործատեղիները այսօր իր յաջորդներուն ձեռքով այնպիսի ընդարձակութիւններ առած են , որ կրնան բանուորներու բանակի մը , մինչեւ 3000 հոգիի աշխատութիւն եւ ապրուստ հայթայթել :

Ամէնէն առաջ կ'այցեւենք Montage , որ մօտ 100 մեզր երկայնութեամբ եւ 40 մեզր լայնութեամբ ապակեծածկ ամրակուռ շէնք մըն է . ելեկտրական երկու մեծ խորդակներ (Krahn) մէկը 12,500 եւ միւսը 20.000 քիլօտարողութեամբ , գլխունուս վերեւ խուլ դըրդիւնով մը կ'երթան կուգան անընդհատ , ամենամեծ դիւրութեամբ եւ արագութեամբ փոխադրելով երկաթի մարմնեղ զանգուածները շէնքին մէկ ծայրէն միւսը : Տասնմէկ հատ վայրաշարժներ շինուելու վրայ են . անկուշտ հետաքրքրութեամբ մը մէկէն միւսին կ'անցնինք , հարցնելով մեր առաջնորդներուն ու աշխատող վարպետներուն տեսակ տեսակ մանրամասնութիւններ , քննելով , զննելով յոխորտ մեքենաները ամէն կողմէ , տպաւորելու համար մեր սինակի միտքերուն մէջ անոնց կազմաւորման զանազան շրջանները :

Այս շէնքէն դուրս ընդարձակ բակի մը մէջ կը տեսնենք հարիւրաւոր լօքօմոթիվներու եւ չողգեկաւքի ածխաալներու (tender) անիւներ , տարբեր տարբեր տրամագիծերով ու հաստութեամբ : Պօրզիկ երկաթ թափելու այնքան մեծ ու յարմար աշխատանոց մը չունենալուն , անիւները յատկապէս այս ճիւղով պարապող ուրիշ ֆապրիքէ մը կ'ապսպրէ : — Ներկատան մէջ երկու լօքօմոթիվներ իրենց վերջնական գոյնն ու փայլը կը ստանան . 4788րորդ մեքենան է զոր աւարտած են այս մարդիկը 63 տարուան մէջ . հիմայ ձեռքերին գտնուածը ճեպլնթաց լօքօմոթիվ մըն է ժամը 90 քիլոմէթր արագութեամբ , Բրուսիական թագաւորական երկաթուղիներուն համար շինուած :

Լուսաւոր սրահի մը մէջ է փայտէ կաղապարներ պատրաստելու աշխատանոցը (Modeltschlerei) . ելեքտրաշարժ մեքենայ մը բազմաթիւ քրանսիսիօններու միջոցաւ մեծ ալմուկով կը դարձնէ վաթսունի չափ տաշող , սղցող , հարթող , ծակող տեսակ տեսակ գործիքներ , որոնք վայրկեանական արագութեամբ ու ճշգրտութեամբ փայտի անձեւ կոշտ կտորներուն ուզուած կանոնաւոր կոնիկ կազմը կուտան անմիջապէս :

Պղինձի եւ ուրիշ զանազան մետաղական խառնուրդներու ձուլարանէն (Metallgiesserei) կանցնինք երկաթէ երկու մեծ , ընդարձակ ձուլարանները . երեք հատ վիթխարի հալոցներ (Schmelzofen) տենդոտ գործունէութեան մը մէջ են . ասոնցմէ իւրաքանչիւրը կրնայ ժամը 6,500 քիլօ հեղուկ երկաթ դնել բանուորներու տրամագրութեանը տակ : Աշխատաւորներէն մէկը երկաթեայ երկար ձողով մը հալոցներէն մէկուն բերանը կը ծակէ , ուրիշ թանձր հեղուկ մետաղը աչք չլացնող սպիտակ գոյնով մը դուրս կը պոթվիայ ու կը լեցուի իր առջեւը պատրաստ սպասող երկաթէ մեծփոր կաթսային մէջ , որ ելեկտրական 50,000 քիլօ տարողութեամբ խորդակի մը միջոցաւ անմիջապէս , ամենաշնչին դիւրութեամբ մը կը փոխադրուի իր որոշեալ տեղը , հոն գետնափոր ձեւին (form) մէջ թափուելու համար : Երկաթի երկրորդ ձուլարանին մէջ ալ նմանօրինակ գործողութեան մը ներկայ կը գտնուինք . հոս փոխադրող մեքենան ձեռքով աշխատող , մօտաւ եղած խորդակ մըն է . հինգ աշխատաւորներ ամենամեծ ճիգերով հազիւ կրնան անոր իրենց ուզած գործը կատարել տալ , Մինչդեռ անգին ելեկտրական ոյժը պզտիկ , պարզ contactի մը միջոցաւ ամէն կարելի եղած շարժումները առանց ո եւ է օգնութեան կատարելու , վիճակին մէջ էր , հոս այս նախնական մեքենան 5 մարդոց ճիգերուն պէտք ունէր . սրջա՛փ պարզօրէն երեւան կու գար Հինին եւ Նորին ահագին տարբերութիւնը գիտութեան մէջ . մէկը ինքնին , կարճ ժամանակի մը մէջ , ամենայն ճշգրտութեամբ կը կատարէ իր պաշտօնը , իսկ միւսը թէ՛ քանի մը մարդոց եւ թէ՛ երկար ժամանակի մը պէտք ունի որ եւ է գործ մը

ի գլուխ հանելու համար , ու ասոր հետ մէկ-տեղ դեռ անկարող է նոյն կանոնաւորութեամբ ու ճշգրտեամբ աշխատելու :

Մեքենատան (Maschinenhaus) մէջ չորս հատ մեծ շոգեշարժ մեքենաներ , իւրաքանչիւրը 700 ձիու ուժով , կը բանին խօլարար . ասոնք ամէնքն ալ ուղղակի միացած են եւեկտրատու մեքենաներու որոնց միջոցաւ մօտ երկու հազար ձիու ուժով ելեկտրական պատկառելի հոսանք մը ամբողջ ֆապրիքին մէջ կը ձուլաւորուի , կը ցրուի , շարժում եւ լոյս մատակարարելու համար : Մեքենատան անմիջապէս քովէն է կաթսաներու բաժանումը (Kesselhaus) . 6-7 մեղր բարձրութեամբ 10 հատ խողովակային կաթսաներ (Röhrenkessel) մարտկոց մը կազմած են . ասոնցմէ ութը հատը տեւգոտ գործունէութեան մը մէջ կը գտնուին . դժոխքի հնոցին նման ամէնուն ալ դուռներէն ներս կարելի է նշմարել՝ սպիտակ կարմրութեամբ մը անընդհատ բոցավառող ածուխը , որ երկու աշխատաւորներու կողմէ բահերով շարունակ ներս կը նետուի : Անմիջապէս անգայտաչափերուն (Manomètre) կը նայիմ . տասէն մինչեւ տասերկու արթուն . փեռի⁽¹⁾ ճնշում մը կը ցուցնեն ! : Այս չէնքին ճիշդ քովէն կը բարձրանայ խորխտաբար հրակայ ծխանը , 60 մեղր բարձրութեամբ եւ 4½ մեղր միջին տրամագիծով , ուրիշ մուտի թանձր սեւ ոլորտները անընդհատ դուրս կը գլորուին յամրաբար , լեցնելով ֆապրիքին միջնորդող մուրի անհամար մանրիկ փողիներով :

Մուրճերու ականջ խուլցնող հարուածները արդէն զգացնել կու տան թէ դարբնոցին (Schmiede) մօտերը կը գտնուինք : 40ի չափ հնոցներ (Esse) եւ նոյնչափ ալ շոգեշարժ մուրճեր գործունէութեան մէջ են հոն . մուրճերէն ամէնէն մեծը , 6500 քիւծ ծանրութեամբ , իյնալով երկաթէ կարմրած հաստ զանգուածներու վրայ՝ մեղրամով մը պէս ամէն ուզած երեսոյթը կու տայ անոնց . իր աղմկալի հարուածներուն տակ ամբողջ չէնքը կը դղրդի կարծես երկրաշարժէ մը ցնցուած : Ծա-

խարակագործներու աշխատանոցը (Dreherei) խիտ անտառի մը տեսարանը կը ներկայացնէ իր անհամար քրանսմիսսիօններով . մօտ երկու հարիւրի չափ մեքենաներ շարժման մէջ են . բացի հասարակ ճախարակներէ (Drehbark) կը նշմարուին շատ մը շրջանաձեւ , հակակեդրոն , հորիզոնական , ուղղահայեաց տաշող , յղկող , փայլեցնող , ծակող եւ ուրիշ տեսակ տեսակ գործիքներ (Werkzeugmaschinen) :

Մօնթաժի երկրորդ չէնքի մը մէջ , ուր շոգեմեքենաներ , շոգեշարժ ջրհաններ եւ ընդհանրապէս շոգիով գործող զանազան մեքենաներ կը պատրաստուին , աչքերնուս կը հանդիպի 7 մեղր տրամագիծով շարժանիւ մը (Schwungrad) , որուն անյղկութիւնները կը հարթուին հսկայ տաշող մեքենայէ մը (Hobelmaschine) : Այս պատկառելի անիւին հարկ եղած արագութիւնը տալու սահմանուած շոգեմեքենային մասերն ալ հոս ու հոն ցրուած կը տեսնենք : Պէրլինի բարձրագոյնաց ելեկտրական երկաթուղիի (Elektrischer Hochbahn) կեդրոնական կայանին համար ապսպրուած է , մատակարարելու համար 1500 ձիու ոյժ :

Ամէնէն վերջը կը փորձենք կաթսաներու դարբնոցն ալ (Kesselschmiede) աչքէ անցընել , հակառակ հոն տիրող սոսկալի աղմուկին , որ անմիջական զլխու ցաւ կը պատճառէ . առ հասարակ վայրաշարժներու կաթսաներ են , ամէնէն փոքրերէն մինչեւ ամէնէն մեծերը կարելի է տեսնել հոն , թէ՛ պղինձէ եւ թէ՛ երկաթէ հաստ ու կուռ տախտակներէ ձեւուած , դարբնուած :

Մօտ երեք ժամուան այս յագնեցուցիչ պտոյտէն վերջ կը ժողվուինք դարձեալ ֆապրիքին լայն բակին մէջ , սպասելով մեր ուսուցչական խումբին որ յատկապէս Տնօրէնութեան աշխատասենեակը ելած է շնորհակալութիւն յայտնելու եղած սիրալիր ընդունելութեան համար :

Դարձեալ կը ցատկենք խառն ի խուռն հանրակառքերուն մէջ եւ ուրախ , զուարթ , երգելով կամ խորհրդածելով ու կարծիքներ փոխանակելով մեր տեսած նորութիւններուն վրայ , կը մեկնինք դէպի Պէրլին : Մեծ քաղաքին մէջ անցորդներուն ուշադրութիւնը կը գրաւեն մեր լեւի լեցուն մեծ հանրակառքերը

(1) Atmosphère 10,336 մեղր բարձրութեամբ ջրի սիւնի մը կը հաւասարակշռէ եւ իւրաքանչիւր բաւական սիւնի բարձրութեամբ համար հաւասար է 1,0336 քիւծի :

բայց ա՛լ աւելի մեր ուշադրութիւնը կը խնդիրենք անցորդները ու գեղեցկութեամբ իրարու հետ մրցող փողոցներն ու շէնքերը : Քանի մը անգամ զարմանօք կը կարդամ շէնքերու ճակտին խողոր գիրերով « ձիերու սպանդանոց », « չուներու բանսիօնաթ » եւ ուրիշ տարօրինակ վերտառութիւններ եւ մասնաւոր հետաքրքրութեամբ կը դիտեմ ու հաշտեմքով հաղարումէկ հնարաւոր ձեւերը :

Պանդոկ հասնելով ա՛լ ազատ կը թող-

ուինք, մեր ուշաձին պէս անցընելու համար օրուան մնացորդ մասը : Առաջին գործերնս կ'ըլլայ Փապրիքին մէջ մուրէն ու փռչիէն սեւցած դէմքերնուս ու ձեռքերնուս իրենց բնական գոյնը տալ նորէն . մեծ ախորժակով զօրաւոր ընթրիք մըն ալ ընելէ վերջ կը նետուինք Պերլինի կեանքոտ հոսանքին մէջ, հոն սկսելու համար այս անգամ մեր եփսփոս-գիծնի ոչ-գիտական մասը :

ԶՐԱՆԴ Յ. ԱՆԴՐԵԱՍԵԱՆ

ՀԱՐՏԱՐԱՊԷՏ

Մ Տ Բ Ե Կ Ա Ս Թ Ե Լ Ն Ե Ր

Առանց ամուսնութեան սերը, առանց սիրոյ ամուսնութեանն նախամեծար է :

§ Նրբութիւնը ու ներդաճակութիւնը հոգիին բաբախուն քեւերն են, զայն սեսլականին մօտեցնող, ինչպէս որ խորհրդածութիւնը ու դասողութիւնը մտքին քեւաբախումներն են՝ զայն նումարսութեան առաջնորդող :

§ Լաւ կըլլար որ Աստուած կարողութիւնն սար երիկ մարդուն՝ կնոջ մը արցունքի կաթիլին հանդէպ նոյն իսկ իր անձը զոհելու աստիճան չսկարանալու, եւ կամ կիները զրկե՛ր՝ ջինջ արցունքի մը ետին պղտոր զգացում մը սփռելու իրենց կարողութեանն :

§ Մարդկութիւնը ծնողը կիներն է եւ զայն յղացնողը՝ երիկ մարդը . մինչդեռ փաղափարքութիւնը ծնողը երիկ մարդն է եւ զայն յղացնողը՝ կիներ :

§ Շատեր սիրել կը կարծեն, երբ կը սենչան միայն : Առաջինը պատճառ կըլլայ ամուսնութեան, մինչ երկրորդը պատճառակ մըն է լոկ : Սերը կը զօրանայ ամուսնութեանն ետք, մինչ սենչը կը մարի : Մեկը հոգիէն կը բղխի, միւսը զգայարաններէն : Առաջինը տեսական գոհացումով կը շարունակուի, մինչ երկրորդը՝ շուրջփոխ յագեցումով կը դադրի :

§ Մարդ որքան առանձնացայ ու ինքն իր մեջ ամփոփուի, այնքան աւելի հաղորդ կըլլայ անհունութեան ու կրօնունքի զայն :

§ Սիրելը ու սիրաբանելը իրարմե շատ տարբեր բաներ են զորս տգիտները չգիտեն զանազանել : Սիրահար մը կրնայ սիրաբանել անկեղծօրէն, բայց ամեն սիրաբանող՝ սիրող մը չի անպատճառ : Քիչեր կը սիրեն, մինչդեռ շատեր կը սիրաբանեն : Մեկը հզօր ու անխախտ զգացում մըն է, մինչդեռ միւսը՝ ժամանցի սկար ու ուսուսումն անհանդի մը :

§ Մահութիւնը կէս մը գեղեցկութիւն է :

Օ. 2—Ս

ՄԱՄՈՒՐԵԱՆԻ ՎԵՐՋԻՆ ՕՐԵՐԸ

Մտերմիս բաժանումին վրայ յուզումէն խորտակուած կուրծքս չի թողուց որ Մաւիսի խմբագրութեան հրաւերին պատասխանեմ առանձին, ու ոչ ալ կրնայի կապ մը դնել, հանգոյց մը ոլրել այն ըրեւր արտասուաւոր ու մաշող յիշատակներուն, որ կը բռնուէին հոգիս մէջ, մտածումս ու երազներս սեւեռելով մտամոհմի եւ անմիջեւ տիրութեան: Այսօր հազիւ կրնամ վերագտնել ինքզինքս, ու թուղթին յանձնելու փորձել զանոնք, որ գալու օրերուն մէջ յաւէտ թարմ ու դալար, ու միշտ լացունող պիտի մնան:

Յորելեանէն վերջը, որ անցեալ դարու վերջին տարիին մեր գրական կեանքին նշանակալից երեւոյթը պիտի մնայ ժամանակի իրաւանութենէն ձանձրոյթ ու զգուշացող շատ մը հոգիներու համար, Մամուրեան՝ մեկնելու պատրաստուող հիւրի մը պէս կը չրջէր մեզի հետ, բայց մենք ամէն օր կը խարէինք զմեզ եւ ինքը՝ մեկնողն ալ քիչ ուժ չեր տար այդ պատրանքին, վաղանցուկ առողջութեան հեացող ցոլքերով, կ'ուզէր համոզել զմեզ թէ տակաւին երկար օրեր նոյն իսկ տարիներուն անցընելիք աշխարհին հետ, իրր թէ ցաւի եւ անմասն յուզումներու եօթմանսունէն աւելի տարիներ ճնշած չըլլային ուսերուն վրայ եւ Ալֆօնս Տօմէի պէս յաւիտենական երիտասարդութեան հետ դաշինք մը դրած ըլլար: Իր բուն վիճակին գիտակցութիւնը որոշակի ունէր, երկար սրամիտ խօսակցութեանց զուարթ շեշտերուն տակ յանկարծ պաշտօն բառ մը, ակնարկ մը, ցաւագին ու կծկուած ժպիտ մը կուգար սառեցնել մեր յոյսերը, թէ եւ անմիջապէս նորէն ջանար վերաշինելու վրած սիրտը, ըլլալով հին Մամուրեանը, ամէն վիշտերու, նոյն իսկ բաժանումին դէմ սկեպտիկ ու ծանրախոհ փիլիսոփան:

Ամէն անոնք որ տարիներ առաջ այցելած են Իզմիրի Նահապետին, կը յիշեն անշուշտ վարժապետի կսկիկ ու ծաղկի թաղարներու

խորր քաշուած բնակարանին առջեւ աճող հնամեայ եւկալիպսոսը թաւ ու մացառուտ իր ճիւղերով եւ քանի մը դափնիի բաղդատապէս պատանի ծառեր, որոնց մէջ թռչունները կուգային բոյն դնել տեղին խաղաղ անդարտութենէն ահարեկելու վախը չունենալով: Երկու տարի առաջ երկճիւղ դափնիի մը մէկ դալար ոտը յանկարծ չորցաւ ինքնիրեն: Այդ ճիւղին չորցած միջոցին Մամուրեան հողին կը յանձնէր իր գաւալը՝ Վահէն: Տարիէ մը ի վեր էր որ եւկալիպսոսն ալ ծիրիլ, ազազիլ տերեւները թափիլ ու չորնալ սկսան, ու քանի մը ամիս առաջ կացինի հարուածներու տակ տապալեցաւ Սրտիս մէջ անորոշ ճիւղ մը զգացի, կարծես ահագին ծառին իյնալը ժամանակէն առաջ տրուած նշան մըն էր իր ալեւոր տիրջ ալ բաժանումին:

Իր առանձին խօսակցութիւններէն մէկին մէջ փայլակի պէս շեշտակի, Մամուրեան ինքը գիտել կուտար այդ երեւոյթը, եւ միամիտի դէմք մը առնելով իմ կրած ապաւորութիւնս կը հարցնէր:

Ստեցի իրեն: Բայց ան չի խալուեցաւ երբեք:

Յորելեանէն առաջ, իր ժամանակէն չըմբռնուող մարդու մը գանգատին պէս բաներ մը ունէր, բայց յորելեանը տնոր հոգեկան խոր հին վէրքերը կը սպիռացնէր, ու հսկտեմբեր 17ի անմոռանալի հանգէսին, հարիւրէ աւելի հեռագիրներ աշխարհի ամէն կողմերէն, համակրանքի անթիւ նամակներ, խեղալից ծափեր՝ իր ամէն պատրանքները կը բուժէին ու կարծես որոտագին շեշտ մը կուտային իր ձայնին որ չնորհակալութեան բաներ թոթովելէ յետոյ կ'ուրտէր երթալ եւ հանգիստ սրտով գրիւկ իրմէ առաջ մեկնող սիրելիները: Հանգէսին բազմութիւնը լուռ էր այդ պահուն: Մամուրեան հոգիներու աշխարհին հետ կը բանակցեր կարծես:

Հռիփսիմեանի փայլուն սրահը դեւրեան

եռոտանիին վայրը կը գտնար : Կը հաւատամ թէ այն պահուն Մամուրեան վերացած էր աշխարհէն : Եւ իրա՛ւ , այլեւս քիչ օրեր մնաց աշխարհի հետ : Ճակտին վրայ անդրաշխարհի դեղին ցոլքեր ու խաղաղ երանութիւն մը կընդնշմարէինք :

Յորեւեանը մագութեան եղիսիւրը կրլար , որ երակներուն մէջ նոր երիտասարդութիւն մը , յաւերժական գարուն մը կը վառէր :

Է՛հ , ձմրան ճիւղոտ ու ամպամած օրերն ալ իրենց միութարութիւնը կ'ունենան : Քանի մը ժամ շողացող արեւն ալ բաւական է գարնան յոյսը վերընծիւղելու խամրած սրտերու մէջ : Մամուրեան ունեցաւ այդ միութարութիւնը :

Ու Յորեւեանի փառաւոր նուէրներուն մէջ , պահեց իր խորհողի դատողութիւնը եւ առաջնութիւնը տուաւ . . . մէկ մէճիտի նուէրի մը : Հարիւրաւոր լիբաներու մէկ փոքրիկ մասը կազմող այդ գումարը հեռաւոր անծանօթ դաւառէ մը կուգար : Գատրղիւղի մէկ ժամկոչն է եղեր , որ շատ տարիներ կտրգացեր սիրեր է եղեր Մամուրեանը , ու իր գիւղակին անկիւնէն լսելով Յորեւեանի պատրաստութիւնը , քանի մը ամէկոտ տողեր խաղաղներ է թուղթին վրայ ու նամակին մէջ մէճիտի մը փուլներփակելով զրկեր է Իզմիր : Այդ փոքրիկ գումարը կը յիշէր ամէն անգամ ինծի , որ իբր գաւառացի՝ անկեղծ հպարտութիւն մը կը զգայի , ինծի անծանօթ այդ ոսկիէ սրտին գովեստը լսելով :

* * *

Այս տարի երրորդ անգամն էր որ Պուճա կ'երթային օգտփոխութեան : Չեմ գիտեր երբ եւ ո՛ւր , բայց կարծեմ ուրիշ տեղ մըն ալ գրած եմ թէ այդ գիւղը կը ճանչնամ իբր դիցունէին Իզմիրի բոլոր գիւղերուն : Սիրուն բլրակներ կը ծածկեն ծովը եւ այդ փոքր միութարութիւն մը չէ բոլոր այն հոգիներուն , որ ծովին հետ անհունը կը զուգորդեն :

Սրտեր կան որ ծովին նայելով , անպարփակ հորիզոնը տեսնելով , սուր չարճարանք մը կըզգան : Մամուրեանի համար այդ գիւղը բիւրիցս նուիրական էր ուրիշ տեսակետով մը : Վահէն հոն մեռած էր : Նոյն այն փողոցը

բռներ էին տունը ու հոն կենալով՝ կարծես խեղճ պատանիին հոգին աւելի մօտ կըլլար հօրը վիրաւոր սրտին : Բոլոր զաւակ կորսնցնող հայրերը միայն կրնան հասկնալ ըսածն : Այն սենեակը ուր մեռած է զաւակդ , կուգես որ միշտ ստուերոտ ըլլայ , խինդ մը , ժպիտ մը չի թռչի հոն , վախնալով որ մեկնողին հոգին կրնայ ճմլուիլ , ու երբեմն կամայուկ , առանց ձայնի կը քալես հոն , իյնալու բազմացին վրայ , եւ անշուշտ արտասուելու համար :

Վերջին օգտփոխութիւնը նպաստաւոր չեղաւ հիւանդին : Ամէն այցելելուն՝ մնայուն կեղծ ժպիտովս կը զինուէի , բարձր քահքահով մը էութեանս խորէն պոսթկացող հառաչները կը զսպէի : Այր ու կին , ու կինը մանաւանդ , վշտահար հրեշտակ , որուն նայելով հինգ տարիներէ ի վեր քիչ մը միութարութեամբ եմ մօրս մեկնումին համար , կը հասկընային զիս , ու վաղանցուկ ժպիտ մը կ'ունենային երկուքն ալ , գուցէ սիրտս չի կտորելու համար : Չէք կրնար բմբռնել թէ ի՛նչ ահուելի տանջանք մըն էր այդ երկու հոգիներունը : Մամուրեան կը զսպէր ինքզինքը , արցունքը կը պահեր աչքերուն խորը , ակննով վայրկենական մէկ բացակայութենէն օգտուելով կը սրէի անմիջապէս թարթիջէն կախուած կաթիլը , ու տիկինն ալ , որ անկիւն մը գացած էր բոսի մը մինաւոր արտասուելու համար , կը դառնար քովերնիս , կարմրած աչքերը անհուն ժպիտով մը լեցուն :

Երեքնիս ալ կը ջանայինք խաբել զիրար , բայց առանց յաջողելու :

Գիւղէն վերադարձին , ա՛լ դուրս չի կրցաւ ելլել Մամուրեան , Ծարթուան մէջ շատ անգամ կ'երթայի մինչեւ իրենց դուռը ու գողի պէս կը փախչէի : Բայց կիրակիները կէսօրէն ետքը իրենցն էի անպատճառ : Ժամերը կը թռչէին : Այլ եւս գրեթէ վերապահութեամբ չէինք չարժեր : Գիտէինք թէ մեկնելու օրը մօտ է , ու երկարատեւ հրաժեշտի խօսքեր՝ երկարաճիգ հոգեվարքի տանջանքը կուտային մեզի : Վերջին կիրակին ժպտազին օրհնեց անդրանիկս , որ հօրս անունին հետ իր վաղամեռիկ Վրդային անունն ալ կը կրէ , օրհնեց Մառին ու զիս : Իր վերջին խօսքերը դեռ կը հնչեն ականջիս :

«Ձաւկիս կը թողում անրիժ անուն մը եւ Արեւելեան Մարտիւն , իր անարատ անցեալով : Ես կերթամ , բայց չեմ ուզեր որ Մամուրս մեռնի : »

Կրկնեցի զաւկիդ՝ Ըսածներդ , իմ մտերի՛մ Մամուրեան , ու Հրանտ արցունքով ու հեծկլտաքներով պատասխանեց խօսքերուս , երբ դուն ա՛լ չի կայիր աշխարհի վրայ :

Յաջորդ կիրակին գացի , բայց Տիկին Մամուրեան ըսաւ թէ կը քնանայ եւ ուժ չունի խօսելու :

* * *

Յունուար երկուքին , երեքշաբթի կէսօրին , ներքին բնագոյումի մը ճնշման տակ կը վազեմ Մամուրեանենց , Դուրսի սենեակին մէջ Հրանտ ու իր ազնիւ ընկերուհին նստեր են անշունչ :

Երկու լուռ տառապողներուն երրորդ մըն ալ կ'աւելնայ :

Հինգ րոպէ չեմ նստած դեռ , յանկարծ տիկին Մամուրեանին աղետարշ աղաղակը կը լսեմ ներսէն : « Վերջին կամքդ կատարեցի՛ , Մամուր , համբուրելով փակեցի աչքերդ : »

Ներս կը նետուինք երեքս ալ , Տիկին Զիլինկերեան , Տիկին Ճէլէպեան հոն են , Զեռքը նոր կը դադրէր շարժելէ : Վերջին վայրկեանին դողացող շրթունքով երիցս « Մարի՛ամ » կը մրմնջէ Մամուրեան : Ու Մարիամը , այդ սուգի դալկահար հրեշտակը տեսայ . որ համբուրելով կը փակէր թեւաբեկ արծուին աչքերը :

Պակտող ուժս հաւաքելով , բռնի կը հանեմ Տիկինը դուրսի սենեակը ուր կը նստալի : Զի կրնար արտասուել , Հրանտը կը կանչէ :

Ներս կերթամ ու կը քարանամ : Հրանտ՝ արձանի պէս տժգոյն , լեզուն բռնուած , ու քարացած է՝ հօրը անկենդան մարմնին առջեւ : Կը խօսիմ իրեն , չի ճանչնար զիս : Վերջապէս բռնի կը տանի՛մ մօրը գիրկը , ուր փախուած վիշտը կը պոթիկայ ու երեքն ալ կը սկսին արտասուել :

Վայրկեան մը կը մնամ Մամուրեանի հետ առանձին : Կը քնանայ կարծես : Յիսուն տարիներու աքնութեանց ու յոգնութիւններու ո՛չ մէկ հետք , ոչ մէկ կնճիւռ : Մտային պատրանքի մը խաղալիկ եղածի պէս , կը սպասեմ շրթունքին շարժելուն , ու բոցեղ եւ հրալից աչքերուն բացուելուն , որոնք տա՛ք են դեռ Մարիամին համբոյրներով :

Զի խօսեցաւ , ու չի ճանչցա՛ւ իր բարեկամը , գուցէ սիրասուն զաւկին՝ Վահէին գիրկը նետուած եւ աշխարհքը մոռցա՛ծ լլալուն . . :

* * *

Երջանի՛կ կը մեռնի Մամուրեան , եթէ երջանկութիւնն ու մահը կրնանք քով քովի բերել առանց անպատեհութեան : Այս գաղափարս կը շեշտուի աւելի , երբ դեռ նոր կը դառնամ հիմա Սարքեանի յուզարկաւորութենէն , որ հիւանդանոցին մէկ անկիւնը գամուած , իր հինգ մանկիկները առանց գրկել կարենալու՝ որք ու լացո՛ւ կը թողու իր ետեւէն , ու շարաթ մը առաջ մտերմի մը բաժանումէն վիրաւոր սիրտս կը ճմլէ ու կը խորտակէ , զիս ահռելի բաղ լին հեգնող քմահաճութեան հետ , դէմ առ դէմ , մինա՛կ թողով . . :

Ռ. ՈՐԲԵՐԵԱՆ

Իզմիր

ԹՎԱՏԻՆՑԻՆ ԵՐԿԱՍԻՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

— ❧ —

Գեղեցիկ ձեռնարկութիւն մը , գեղեցիկ գործ մը՝ միշտ նախադաս կը համարիմ քան գեղեցիկ գաղափար մը , — թերեւս նոյն իսկ քան ամէնէն գեղեցիկը՝ լոյր գաղափարներ : Գործնականապաշտ , բառին ընթացիկ

խմաստով բռնադիմ մտքի պատուական հատկութիւն բնա՛ւ չեմ հետամտիր սակայն : Կը պաշտեմ վասն զի գաղափարը , որ սերմերը կը պարունակէ գաղափարականին , խոչտին , ու կը պաշտեմ ձեռնարկութիւնը՝ որ գաղա

փարը կ'արգաստարէ գործի ձեւին ներքեւ : Ամէնէն աղւոր մտածումները , առանց գործադրութեան դրուելու , կը նմանին սերմերը գեղեցիկ ծաղիկներու , պահուած ծաղիկվածառին տփիկներուն մէջ , որոնք ո՛չ մէկ արժէք չունին՝ երբ չեն անցնիր ճարտար պարտիզպանին ձեռքը , երեւան գալու համար բոլոր այն ճոխ ու լայն գեղեցկութեան ձեւին մէջ՝ որ բնութեան պաշտամունքը կը թելադրէ ազնիւ ու գեղապաշտ հոգիներուն :

Ու ասիկա այսպէս է , կեանքի բոլոր երեւոյթներուն մէջ , Գեղեցիկ գաղափարները իրենց գերազոյն արժէքին մէջ կը փայլին՝ գեղեցիկ գործերու մէջ մարմին առնելով միայն : Ամէնէն աղւոր կինը՝ ամուլ կուտութեան մը մէջ անընդունակ պիտի ըլլար երեւան բերելու այն բովանդակ անհերքելի գեղեցկութիւնը՝ որուն ճոխ տարրերը կը պահէ իր անարատ արիւնին մէջ :

Այս մտածումները ներշնչեց ինծի նմակ մը , հասած «անծանօթ բարեկամէ» մը , զոր Աւելեյի 4515 թիւով հրատարակ հանած էր Արամ Անտոնեան , իր անկեղծ ու գեղեցիկ Աջ ու Զախերէն մէկին նիւթ ընելով զայն : Նամակագիրը ի մէջ այլոց կը գրէր . «Թլկատինցիին հեղինակութիւնները փառելու վրայ են եղեր . զանոնք կորուստէ աղաւ պահելու համար կարելի չէ՞ թափանցողագրութիւն մը հաստատել . այդ նպատակին համար ալ 60 զրշ . կը զրկեմ » :

Ահա՛ գեղեցիկ գաղափար մը՝ ընկերացած գեղեցիկ նախածեռնութեան մը : Գրականութեան այդ անծանօթ՝ այլ շատ անկեղծ բարեկամը՝ մեզի մտածելու շատ խկատիւ ու գործնական եղանակ մը կը թելադրէ իր 60 զրշ-ի առաքումովը : Անցեալները , Թլկատինցիին գործերուն առիթով իսկ , Մախիւնին մէջ կը բացատրէի թէ գրական ասպարէզը , մեր մէջ , իր թելադրող հրապոյրներէն շատ բան կը կորսնցնէ : Գաղափարի փառասիրութիւնը , թուղթի փառքին հետամտութիւնը՝ փառասիրութիւններու ամէնէն ազնիւն ու ամէնէն վսեմն է : Բայց , ապրելու պէտք , պէտքերու ամէնէն զօրաւորն ու անճողպրելին , յաճախ իր բաւարարութիւնը չի գտներ այն աշխատութեան ձեւին մէջ , որ անհատի մը լա-

ւագոյն ընդունակութիւնները պիտի կիրառութեան դնէր : Մարդ կրնայ գրագէտ ծնած ըլլալ , բայց երբ գրական ասպարէզը հայ չի տար , բաւարարութիւն չի տար նախակարգային անտեղիտալի պէտքին , բնական ընդունակութիւնները կ'այլասեռուն , ու ասպարէզը , հետզհետէ լքուած , խոպան հողի մը կը վերածուի : Հա՞րկ էր միթէ , որ այսքան անբաժան առնչութիւններ կենային ո եւէ աշխատութեան եղանակի՝ ու ապրելու ընդհանուր պէտքին մէջ : Աւա՛ղ , ասիկա այսպէս է սակայն , որով , փառասիրութիւններու ամէնէն ազնիւն ու մաքուրը , ամէնէն օրինակելին , ամէնէն անգործնականը , ամէնէն տղայական իսկ կը նկատուի : Եթէ աշխատութիւնները իրենց որակին համեմատ կեանքի փոխարինութեան արժանանային , ո՞ր ասպարէզը աւելի փառաւոր ու հեշտ կեանք պէտք էր ապահովէր մարդուն քան այն՝ ուր աշխատաւորը կը հետամտի զինքը չըջապատող հասարակութեան մտաւոր ու բարոյական զարգացման մաքուր խոհալին :

Ուրախառիթ է սակայն որ , այս վերջին ժամանակներս , գրականութեան ու գրագէտին ճակատագիրը լուրջ զրոգում մը կը հայթայթէ անկեղծ միտքերու : Աւելի ուրախառիթ է որ , սիրուն ու խորիմաստ verbiageներու եռանդը , որ արեւմտեան Հայերուս մասնաւոր առաքինութիւնն է , գործնական գաղափարասիրութեան մը բարեփոխուիլ կը միտի : Աւելեյի երիտասարդ ու եռանդոտ խմբագրին «անծանօթ բարեկամը» մեզի ցոյց կուտայ ճամբան : Այո՛ , պէտք է որ ձեռնարկ մը ընենք , Թլկատինցիին գրական գործերէն գէթ մէկ հատ հրատարակելու , հեղինակին աշխատութեան աւելի կամ նուազ փոխարինութեամբը : Այժմ է , կեղծ է այն արցունքի լրբենի կաթիլը , որով պիտի փորձէինք վազը՝ յիշատակը յարգել գաւառացի պատուական գրագէտին : Ոչ ոք պիտի թերանար իր մահուան վրայ ապուշ ու անօգուտ լալկանութիւն մը կեղծելու : Այլ գրագէտին գերագոյն ակնկալութիւնը ատ չէ՝ «Մեռնելէս վերջը՝ գերեզմանաքարիս վրայ թող աղօրիք չի դարձնէի՛ն » : Միջակներուն անիմաստ Լալուումներուն ետեւ , մեր լաւագոյն գրողներ-

բուն գնահատութիւնը՝ իրենց դագաղին վերապահած չե՞նք միշտ : Գէթ անգամ մը , մտածելու այս անբարոյական եղանակը փոխենք :

Շարունակութիւն մը տալու համար «անծանօթ բարեկամին» առաջարկութեան , կը հրաւիրեմ Արամ Անտոնեանը նախաձեռնութիւնը ստանձնել այս զուտ գրասիրական գործին՝ ի նպաստ Թլկատինցիին լաւագոյն աշխատասիրութեան հրատարակութեան : Ձեռք ձգուելիք նիւթական միջոցներուն համեմատ , կը գնուի Թլկատինցիին աշխատութիւնը , եւ կամ կը հրատարակուի , վաճառուանքէն գոյանալիք շահը գնելով հեղինակին տրամադրութեան ներքեւ :

Կը կարծեմ որ Արամ Անտոնեան ամէն հանգամանքներն ու դիւրութիւններն ունի այս տեսակ պատուարեր նախաձեռնութեան մը գլուխը գտնուելու : Մենք ամէնքս , գլը-ջով ու գործով , մեր աջակցութիւնը պիտի նուիրենք ձեռնարկին , ու գեղեցիկ գաղափար մը՝ գեղեցկագոյն գործով մը մարմնացուցած ըլլալու հպարտ գիտակցութիւնը մեզի պիտի վերապահենք :

Ահա՛ գեղեցիկ առիթ մը՝ փորձի ենթարկող մեր մէջ գրասէրներու անկեղծութիւնը :

ԱՐՏԱՇԷՍ ՅԱՐՈՒԹԻՒՆԵԱՆ

ՎԻՔԹՈՐԻԱ ԹԱԳՈՒՅԻՆ

ԻՐ ՆԵՐՔԻՆ ԿԵԱՆՔԻՆ ՄԷՋ

Բ

Ամուսինին մահէն ետքը , Վիքթորիա թագուհին չփոխեց իր սովորոյթները . կեանքը կ'անցընէր ճիշտ այն պայմաններուն մէջ , որոնց արդէն վարժուած էր Ալպէրդ իշխանին ողջութեանը : Միակ տարբերութիւնը որ կար , սա էր թէ ա՛լ չատ համ չէր առնել աշխարհիկ կեանքէն եւ աւելի կը նախընտրէր քաջուած ապրիլ իր սիրական գլխակներէն մէկուն մէջ , նուիրուած իր սուգին՝ որ իրեն համար չէր կրնար սահման մը ունենալ : Առտուները բաւական կանուխ կ'արթննար ու նախաճաշը կ'ընէր Պէտրիս իշխանուհիին հետ , ու մինչեւ ցորեկուան ճաշի ատենը , ժամանակը կը յատկացնէր աշխատելու : Իր աշխատութեան գլխաւոր նիւթը կը կազմէր նամակներու , հեռագիրներու եւ պաշտօնագրերու ընթերցումը . բոլոր այդ թուղթերը մառօքէնէ մասնաւոր տուփով մը կը զրկուէին իրեն . տուփը երկու բանալի ունէր , որոնցմէ մէկը թագուհիին քով կը գտնուէր , ու միւսը իր քարտուղարին : Երբոր առտուն տուփը ներկայացուելու ըլլար , թագուհին կը բանար զայն , կը կարդար թուղ-

թերը , պէտք եղած հրահանգները կը նշանակէր եւ ամէն բան նորէն տուփին մէջ գնեցէ ետքը կը գոցէր ու կը մեկնէր : Իրմէ ետքը , քարտուղարը գալով տուփը կը բանար եւ տրուած հրահանգները կատարելէ ետքը ինքն ալ կը մեկնէր իր կարգին ,

Ուր որ ալ գտնուելու ըլլար , — բացի Ուինտորէ՝ որ շատ մօտ է Լոնտոնի , — թագուհին միշտ նախարար մը կը պահէր իր քով . նոյն իսկ օգափոխութեան համար Յրանաա գտնուած միջոցին անպատճառ նախարար մը պիտի ընկերանար իրեն : Այդ կերպով , եթէ երբեք ո՛ր եւ է խնդրի մը մասին բացատրութեան մը կամ լուսաբանութեան պէտք տեսնէր , միշտ ձեռնհաս խորհրդատու մը կ'ունենար իր քով :

Ցորեկուան ճաշէն ետքը , թագուհին անպատճառ դուրս պիտի ելլէր կառքով պտոյտ մը ընելու համար , Բաց օդը շատ կը սիրէր , ու նոյն իսկ ձմեռուան ամենացուրտ օրերուն մէջ չէր հրաժարէր այդ պտոյտէն : Տաք չէր սիրէր արդէն եւ ձմեռ ատեն իր սենեակին միջնորդած միշտ սանթրիլատի 16 աստիճան տաքութեան մէջ պահել կուտար :

Երբոր պտոյտը ընցնելով տուն վերադառնար, կրկին կ'աշխատէր՝ այս անգամ իր անձնական թղթակցութիւններով. միշտ նամակ կը ստանար իր բազմանգամ ընտանիքին անդամներէն եւ ամէնուն ալ կը պատասխանէր։ Միւս կողմէ, այդ կէս օրէն ետքի աշխատութեան ժամերուն կը զբաղէր իր անձնական օրագրին պատրաստութեամբ. այդ օրագիրը, ինչպէս ծանօթ է, կանոնաւորապէս կը հրատարակուէր։ Թագուհին շատ գլխաւոր կը կարգար, եւ մանաւանդ անգլիական, Ֆրանսական ու գերմանական թերթեր։ Անգլիացի հեղինակներէն կը սիրէր Տիքէնսը, Թէքլըրին, Ճօրձ Էլլըթը, Ռիւտեարտ Քիրկինկը, եւ երկու բանաստեղծներ՝ Պրաունինկը եւ Թէննինսընը։ Իսկ ամէն բանէ աւելի կը սիրէր, — ճիշտ Քրիկէր նախագահին պէս, — Աստուածաշունչը՝ զոր օր մը՝ «Անգլիոյ մեծութեան գաղտնիքը» անուանած է։ Կ'ըսեն թէ լրագրիւններուն մէջ գըլխաւորաբար կարգաւ կուտար արկածներու լուրերը, եւ անոնց նոյն իսկ ամէնէն աննշան մանրամասնութիւնները չէր ուզէր փախցնել։

Հետաքրքրական մանրամասնութիւն մը. — Երբ ընթերցումը ընէին իրեն, թագուհին մըտիկ ընելով հանգերձ յարդէ գլխարկներ կը հիւսէր, գլխարկներ՝ զորս յետոյ իր թոռներուն կը զրկէր։ Շատ հեղ, երբ աչուները յոգնած չգլխար, թագուհին ինք անձամբ կը կարգար թերթերը։ Այդ տեսակ պարագաներու մէջ, իր պատուակալ տիկիներէն մէկը, իւրաքանչիւր թերթի շահեկան ու հաճելի մասը կը գծէր գունաւոր մատիտով, ինչպէս նաեւ ո՛ր եւ է յօգուածի մը կարեւոր մասերը, որպէս զի թագուհին աւելորդ յօգնութիւն չլիւնէ։

Թագուհին՝ կանոնաւորապէս իրիկուան ժամը իննին (Ը. Ե) կը ճաշէր, ընդհանրապէս 6—7 սեղանակիցներով՝ որոնք ամէն օր յատուկ հրաւիրագիր կ'ընդունէին։ Իսկ երբ Ուինտոր բնակելու ըլլար, իրիկուան ճաշը միշտ պաշտօնական հանգամանք մը կը ստանար, որովհետեւ ընդհանրապէս բազմաթիւ հրաւիրեալներ կը գտնուէին, զոր օրինակ բարձրաստիճան հիւրեր, անգլիացի կամ օ-

տար իշխաններ, դիւանագէտներ, պետական մարդիկ ու զինուորական աստիճանաւորներ։ Ըստ սովորութեան, ճաշի հրաւիրուած անձերը գիշերը Ուինտորի գղեակը կ'անցընէին, եւ յաջորդ օրը կը մեկնէին նախաճաշէն բաւական ետքը։ Հրաւիրագիրները հետեւեալ տողը կը կրէին միշտ. — To dine and sleep»։ Դիտելի կէտը սա է որ, քիչ անգամ այդ ճաշերուն մասնակցած են գրագէտներ, արուեստագէտներ ու գիտուններ։

Վիքթորիա թագուհին որ տիպար ամուսին մը եւ օրինակելի մայր մը եղած էր, սքանչելի մեծ մայր մը եղաւ։ Ամէնէն աւելի կը սիրէր թոռները որոնց համար աննկարագրելի գուրգուրանք մը ցոյց կուտար։ Անոնցմէ անոնք մանաւանդ որոնք իր քովը ծնած ու մեծցած էին, միշտ պիտի յիշեն իրենց բարի հանին՝ այնչափ սիրով իրենց հետ եւ այնչափ ալ ներող իրենց տղու շարաճիթեանց։

* * *

ԷՏՈՒՍՐՏ ԹԱԳԱՒՈՐԸ

Նոր թագաւորը, Վեհ. Էտուարտ Է. բովանդակ Եւրոպայի մէջ ծանօթ է այն բազմաթիւ ճամբորդութիւններով՝ զորս ըրած է այլեւայլ առիթներով։ Յաջորդաբար պտտած է Թուրքիա, Իտալիա, Ամերիկա, Գերմանիա, Աւստրիա, Յունաստան եւ Տանիմարքա՝ որուն արքունիքին կը պատկանի արդի Ալեքսանտրա թագուհին։ Իր ամէնէն աւելի սիրած երկիրն է Ֆրանսան, որուն բոլոր Արուեստահանգէսներուն ներկայ գտնուած է, եւ ուր ամէն տարի անպատճառ քանի մը շարաթ կ'անցընէր։ 1875ին ալ ճամբորդութիւն մը ըրած է դէպի Հնդկաստան եւ այդ սովոր մեծ չքով ու պատշաճութեամբ ընդունուած է բոլոր իր հանգիպած տեղերը։ Էտուարտ Է. որչափ Եւրոպայի մէջ նոյնչափ ալ ժողովրդական դարձած է Անգլիոյ ժողովուրդին համար՝ որ բնաւ առիթը չէ փախցուցած իրեն յատնելու անկեղծ համակրութիւն մը։

Անգլիոյ նոր թագաւորը ստացած է զարգացում մը որ շատ տարածուն է եւ որուն ամէն բանէ աւելի նպաստած են այլեւայլ ժամանակներու մէջ իր կատարած բազմաթիւ ճամբորդութիւնները։

Էտուարտ Է. 60 տարեկան է հիմայ։

«ՄԱՍԻՍ»-Ի ՅՈՒՇԱՏԵՏՐԸ

Անգլիական դեսպան Սըր Նիքօլաս Օ'Քոն-նոր երկուշաբթի օրը Ազգ. Պատրիարքարան գալով՝ շնորհակալութիւն յայտնեց Օրմանեան Ս. Պատրիարքին՝ հանգուցեալ Վիքթորիա Թագուհւոյն յիշատակին մայրաքաղաքիս բոլոր հայ եկեղեցիներուն մէջ հոգեհանգստեան պաշտօն կատարուած ըլլալուն համար։ Դեսպանը Պատրիարքարանի դռնէն ընդունուեցաւ Փոխանորդ Սրբազանին եւ չորս վարդապետներու կողմէ, ամէնքն ալ վեղարաւոր։ Սանդուխտի գլուխէն դիմաւորեցին դիւանապետ էֆէնտիները՝ ի գլուխ Պատրիարքարանի պաշտօնէութեան։ Ս. Պատրիարքը իր սենեակին դռնէն ընդունեց դեսպանը որ Ն. Ամենապատուութեան հետ քառօրէ ժամու տեսակցութենէ մը ետքը մեկնեցաւ նոյն մեծարանօք։

Հոգեհանգստեան պաշտօնը, զոր մանրամասնաբար նկարագրեցին արդէն օրաթերթերը, կատարուած էր չարաթ առտու կ. Պոլսոյ 32 հայ եկեղեցիներուն մէջ, Բոլոր թաղերու մէջ։ Պատրիարքական շրջաբերականին համաձայն, առաւօտեան ժամերգութեան սկիզբէն, զանգակները կը հնչէին ընդհատաբար եւ տիրաձայն, ու եկեղեցիները կը լեցուէին հաւատացեալներու բազմութեամբ։ Քարոզիչ եպիսկոպոսները կամ վարդապետները նախագահեցին արարողութեանց, ու դամբանականներ խօսեցան՝ դրուատելով հանգուցեալ Թագուհւոյն իրրեւ քրիստոնեայ եւ առաքինի կին՝ իր բովանդակ կեանքին մէջ։ Մանաւորապէս Մայր Եկեղեցւոյ մէջ Ս. Պատրիարքին նախագահութեամբ կատարուած հոգեհանգստեան պաշտօնը պատկառելի եղաւ։ Շարականներու երգեցողութենէ ու Աւետարանի ընթերցումէ ետքը, Ս. Պատրիարքը պերճախօս դամբանական մը արտասանեց։

Յրուալիւմի Ս. Պատրիարքը՝ թարգման վարդապետին հետ՝ քաղքին անգլ. հիւպատոսարանը երթալով, ցաւակցութիւն յայտ-

ներ է Վիքթորիա Թագուհւոյն մահուանը առթիւ։ Իզմիրի առաջնորդ Տ. Մեղքեանդեկ Սրբազան ալ ցաւակցական այցելութիւն տուեր է տեղւոյն անգլ. հիւպատոսին։

Պայալ Հաուզի մատրան մէջ, չարաթ օրը, հոգեւոր պաշտօն կատարուեցաւ Վիքթորիա Թագուհւոյն յիշատակին, երկսեռ հոծ բազմութեան մը ներկայութեամբ։ Ազգապետ Յակոբ էֆ. Պոյաճեան հակիրճ դամբանական մը արտասանեց եւ բրաթ. Յակոբս ձէճիլեան աղօթք մը ըրաւ, Յետոյ, Ս. Գրքի ընթերցումներ կատարուեցան եւ երգեցիկ խումբ մը երգեհոնի ընկերակցութեամբ՝ սաղմոսներ երգեց։ Ուրիշ դամբանականներ ալ արտասանուեցան։ Անգլիոյ դեսպանը երկուշաբթի օրը այցելութիւն տուաւ նաեւ Բոլորքականաց ազգապետ էֆէնտիին եւ շնորհակալութիւն յայտնեց։

Արաբկիւրի Առաջնորդ Մուշեղ Ծ. Վ. որբերու ապագային ապահովութեան համար առաջարկած էր որ Պատրիարքարանէն նպաստ մը յատկացուի, տեղւոյն որբանոցին մէջ արհեստանոցի ճիւղ մը հաստատուելու համար։ Նպաստից Յանձնաժողովը որոշեց նախ տեղեկանալ թէ՛ ի՞նչ արհեստներ պիտի ուսուցուին որբերուն, թէ՛ ի՞նչ ծախքով կրնայ հոգացուիլ առաջարկուած արհեստանոցը եւ թէ ի՞նչ կերպով պիտի կրնայ ապահովուիլ որբերու ապագան։

Յրանաւական կառավարութիւնը Պատուոյ Լէգէոնի ասպետութեան խաչը նուիրեք է Պօղոս լիաշա Նուպարի եւ Սպարթալեան էֆ. ի, Արուեստահանդէսին առթիւ։

Կսակի մը լուրը կը հաղորդէ դարձեալ Բիզանդիոն, այս անգամ իր Կովկասեան թղթակցութեան բաժնին մէջ։ Շամախու առաջնորդ Տ. Եսայի արքեպիսկ. Աստուածատուրեան, որ Ծննդեան երկրորդ օրը մեռաւ թիֆլիզի մէջ ուր գացած էր դարմանուելու համար, 1883ին՝ դեռ վարդապետ եղած ատենը՝ Ներսէսեան դպրոցին նուիրած էր 5000 լուպլի, պայմանով որ այդ գումարը

Պանքան դրուի ու առիօսը վրան բարդութիւնը մահէն ետքը որդեգիրներ պահուելու եւ դատարարակուելու համար : Այժմ այդ գումարը հասած է 9000 ռուպլի : Եսայի Սրբազան կոտակած է նաեւ 2000 ռուպլ . Էջմիածնայ Գէորգեան Ճեմարանին եւ նոյնքան գումար մըն ալ իր թաղման եւ գերեզմանաքարին վրայ դրուելիք տապանաքարին համար : Հանգուցեալը ժամանակաւ Լոնտոն գացած էր իրրեւ հոգեւոր հովիւ , եւ մէկ քանի տարիներ ալ վարած էր Պարսկաստանի եւ Հնդկաստանի առաջնորդութիւնը : 1896ի վերջերը Գահիրէ այցելեց՝ իր յօդացաւը դարմանելու համար Հէլուանի ջերմուկներուն մէջ : Այդ թուականին , Եգիպտահայերը զինքը առաջնորդ ընտրելու պէտքէն , բայց Սրբազանը չընդունեց այդ պաշտօնը եւ Էջմիածին վերադարձաւ : Լեզուագէտ , ուսեալ եւ լուրջ եկեղեցական մըն էր : Լոնտոն գտնուած միջոցին անգլիարէնի թարգմանած էր Պատարագամատոյցը :

Սուրհանդակի խմբագրութիւնը որ Կաղանդի առթիւ որբերուն համար 2300 զրջ հաւաքած էր թերթին միջոցաւ , այս անգամ ալ ջերմագին հրաւէր մը կուղղէ իր ընթերցողներուն՝ նպատեւու համար Մկրտիչ Սարգեանի հինգ որբերուն , նուիրատուներու առաջին ցանկը հրատարակուեցաւ երեքշաբթի թիւին մէջ եւ կը շարունակուի : Տարակոյս չունինք որ մեր պաշտօնակցին այս ագնիւ նախաձեռնութիւնը նոյն համակիր ընդունելութիւնը պիտի գտնէ ինչ որ գտաւ առաջինը որուն առթիւ Ս. Պատրիարքը օրհնութեան ու շնորհակալութեան գիր մը ուղղած է :

Կրօնական տաքաբաքերի մը հրատարակման գաղափարը , որ պարբերաբար հրապարակ կելլէ՝ տուանց իրական արդիւնքի մը յանգեալ՝ այս անգամ մէջտեղ կը դրուի Մարկոս Էֆ. Աղարէզեանի կողմէ որ, Կրօնական Ժողովին դիմելով արաօնութիւն ուղղած է այդ նպատակով : Խնդիրը օրակարգը անցուած է : Կը մաղթենք որ կարելի եղածին չափ շուտ ելլէ անկից՝ հաստատական ու գործնական ձեւի մը տակ : Աղարէզեան Էֆ.ն հնախօսական եւ եկեղեցական հարցերու մասին իր ունեցած հմտութեամբ՝ ձեռնհաս է կրօնա-

թերթի մը խմբագրութիւնը վարելու , մանաւանդ որ ինքը հին աշխատաւոր մըն է լրագրական ասպարէզին մէջ ուր վերեւանալու փափագ մը կը զգայ երսուն-քառսուն տարի վերջը : Սիրով պիտի ողջունենք իր վերադարձը :

Արեւելեան Մամուլի հրատարակութիւնը կը շարունակուի Մամուրեանի որդւոյն՝ Հրանտ Մամուրեանի տնօրէն-խմբագրութեամբ : Յաջողութիւն կը մաղթենք մեր երիտասարդ պաշտօնակցին :

Թասրոնը Պագուլի մէջ . — Նախորդ տարիներուն բաղդատմամբ՝ քիչ տեղեկութիւն երեւցաւ այս տարի մեր օրաթերթերուն մէջ՝ Պագուլի թատրոնին 1900-1901 չրջանին վրայ : Գեղարուեստասէր ընթերցողներուն համար զգալի եղող այս պակասը լրացուց Արեւելքի իր յունուար 23ի թիւին մէջ հրատարակելով թղթակցութիւն մը որ ամփոփ տեսութիւն մը կընէ Պագուլի հայ բեմին վրայ որ իր չորրորդ տարին թեւակոխեց , Ինչպէս նախորդ չրջաններուն՝ այս անգամ ալ խումբին մէջ առաջին տեղը կը գրաւէ Տիկին Սիրանոյշ , տաղանդաւոր ու համակրելի արուեստագիտուհին , միշտ յաջողութեամբ ներկայացնելով իր դժուարին դերերը ու միշտ ծափահարուած եւ գնահատուած :

Խիզաղեմ կը գրեն Արեւելքի թէ Խակեւ գիւղին մէջ վարժարան մը վերաբացուել է , որ ասկէ 7-8 տարի առաջ գոցուած էր , նպաստից Յանձնաժողովը ամսական մէկ օսման յատկացուցած է այդ վարժարանին , որուն աշակերտներուն թիւը 40ի կը հասնի :

Նեանախօսութիւն . — Նախորդ շաբթուն , ընտանեկան չրջանակի մէջ , տեղի ունեցաւ փաստաբան Յակոբ Էֆ. Սթանպուլեանի — որ լրագրութեան մէջ ծանօթ է «Ատրուշան» գրական ծածկանունով — նշանախօսութիւնը Օր . Մասի Յ. Նուրեանի հետ : Մեր շնորհաւորութիւնները :

Արտօնասէր Կ. Ս. ԻԻԹԻԻՃԵԱՆ

Տպագրութիւն Ե. ՄԱՏԹԷՈՍԵԱՆ

Կ. Պոլիս , Ֆինանսերար եօղւոյն , Թիւ 27

ԻՒՆԻՕՆ

ՀՐԴԵՀԻ ԵՒ ԿԵՆԱՑ

ԱՊԱՀՈՎԱԳՐԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆ

ՀԱՍՏԱՏԵԱԼ Ի ԲԱՐԻՉ 1828-1829

ՀՐԴԵՀԻ ՃԻՒՂ

Մինչև 1899ի վերջը հատուցեալ վնասք	240,000,000 Ֆր.
1899ին գանձուած ապահովագին	19,500,000 »
Գրամագլուխ եւ պահեստ	105,000,000 »
Ապահովագրեալ գրամագլուխ	18,000,000,000 »

ԿԵՆԱՑ ՃԻՒՂ

Մինչև 1889ի վերջը հատուցեալ վնասք	99 000,000 Ֆր.
Ընթացիկ ապահովագրութիւնք	253,000,000 »
Գրամագլուխ եւ պահեստք	150,000,000 »

որ ընթացիկ ապահովագրութեանց գումարին հետ կը համեմատի 60% — ինչ որ «Իւնիօն»ի ապահովագրելոց կ'ընծայէ հսկայ երաշխաւորութիւն մը ՈՐՈՒՆ ՆՄԱՆԸ ԿԱՐԵԼԻ ԶԷ ՓՏՆԵԼ ԱՐԵՆԵԼՔԻ ՄԷՉ ԳՈՐԾՈՂ ՈՒՐԻՇ ՈՐ ԵՒ Է ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆ ՔՈՎ:

Արեւելքի համար մասնաւոր սակացոյց գեղջեալ գիներով: Նպատաւոր պայմաններ անհամեմատ կերպով աւելի գերազանց քան ուրիշ ո՛ր եւ է ընկերութեան պայմանները: Շահարածիներու տարուէ տարի անմիջական վճարում. որով Իւնիօնի ապահովագրուողք ԶԵՐԾ են այն վնասներէն եւ յուսախաբութիւններէն, որոնց կ'ենթարկուին միշտ այն անձինք, որ շահաբաժիններու բաշխման (accumulation des bénéfices) ՅՈՌԻ եւ ՎՆԱՍԱԿԱՐ դուրսեամբ գործող ընկերութեանց կ'ապահովագրուին:

Ընկերութեան գրամատունն է ՕՍՄԱՆԵԱՆ ԿԱՅՍԵՐԱԿԱՆ ՊԱՆՔԱՆ

Թուրքիոյ եւ Արեւելքի Տնօրէնութիւն

Կ. Պոլիս, Կալարա, Թահսապուրուն խան, Օսմ. Պանֆային դիւանք

Գործակալութիւնք Թուրքիոյ գլխաւոր քաղաքաց մէջ

ՆՈՐ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆՔ

Պ. ՊԱԼԵՆՑ ԳՐԱՏԱՆ

Կ. Պոլիս. Չամաֆներլար եօգուռու, Թիւ 20

1. ՍՐԲԱԶԱՆ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ ՀԻՆ ԿՏԱԿԱՐԱՆ — Հեղինակ Մարի Պանտացի-Գին 4 զրշ.
2. ՍՐԲԱԶԱՆ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ ՆՈՐ ԿՏԱԿԱՐԱՆ — Հեղինակ Մարի Պանտացի-Գին 4 զրշ.

Սրբազան Պատմութեան այս երկու դասագրքերը կը գերազանցեն իրենց բոլոր նախորդները, կէտ առ կէտ յառաջ բերած են Ս. Գրոյ բոլոր պատմութիւնները պարզելով զանոնք հասկնալի ընելու նպատակով եւ այսպէս բարոյական դաստիարակութեան գեղեցիկ սկզբունքներ ներշնչելով մասաւ իմացականութեան:

3. ՔԵՐԱԿԱՆ-ԸՆԹԵՐՑԱՐԱՆ (Պատկերազարդ) Հեղինակ Միխիլայ Պանտացի-Գին 5 զրշ. Մանկավարժական նորագոյն մեթոտներու, եւ ի մասնաւորի դերմանական ամենանոր ընթերցարաններու հետեւողութեամբ պատրաստուած սոյն դասագիրքը, մեր բաղմաթիւ ընթերցարաններու մէջ առաջին տեղը գրաւած է:

Վերոյիշեալ երեք դասագիրքերը, իրենց նորագոյն մեթոտներուն շնորհիւ, քիչ ժամանակի մէջ մեծ ընդունելութիւն գտած են բաղմաթիւ Ազգ. վարժարաններուն մէջ, հետեւաբար ջերմապէս կը յանձնարարուի անոնց գործածութիւնը ամէն անոնց որոնք տակաւին չեն տեսած այս կարեւոր գործերը:

Կ Ի Ն Ն Ի Բ Բ Ե Ի Օ Ր Ի Ո Ր Դ

Թարգմանութիւն Մ. Կ. ՆԱԶԻԿԵԱՆԻ

Էջ 430

Բնախօս-բծիւկը չափահաս օրիորդաց Ճիզիբական եւ բարոյական զարգացումը ինքնակրթութեամբ կարելի ընելու համար պատրաստած է այս գիրքը, որ իւր հայեւելնի թարգմանութեամբը կոչուած է զգալի պակաս մը լեցնել մեր գրական հրապարակին բնախօսա-առողջապահական աշխատանքներէն ցանցաւ շարքին մէջ :

ՅԱՆՁՆԱՐԱՐԵԼԻ Է ԱՅՍ ԳԻՐՔԸ ԱՄԷՆ ԸՆՏԱՆԻՔՆԵՐՈՒ :

Կ'արժէ որ ծնողք՝ զրփա պարունակութենէն օգտուիլ թելադրեն իրենց չափահաս աղջիկները :

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

ԳԼ. Ա. Ներածութիւն

ԳԼ. Բ. Օրիորդին՝ առանձին եւ դպրոցական դաստիարակութիւնը : — Կանխահաս չափահասութիւն

ԳԼ. Գ. Օրիորդին մարմնական խնամքը

ԳԼ. Դ. Օրիորդին մտքի եւ զգածման խնամքը

1. Մանկամարդական հոգւոյն ընական յատկութիւնները, վիճակներն ու յոյզերը

Վառվառն երեւակայութիւնը. — Հաճոյանայութեւ մեծարուելու դրդում. — Մանկամարդական զուարթութիւնն ու կեանքի խնդութեանց իրաւունք. Միամտութեան եւ արժանեաց զգացում. — Ամօթը զածութիւն. — Պաշտպանութիւն կարօտութիւնն ու բարեկամութեան պէտք. — Սէր. — Նշանածութեան վիճակը :

2. Օրիորդաց արտի եւ մտքի այն յատկութիւնները որ դաստիարակութեամբ պէտք է արմատաւորուին եւ ինքնախնամութեամբ պահպանուին ու զարգանան

Կրօնական զգացում. — Բարոյական զգացում. — Սրտի կրթում

Թիւն, Կոշակահոլութիւն, Շնորհք

Զգայակցութիւն, Կարեկցութիւն, Խնայակցութիւն, Համբերութիւն, Հեղութիւն, Քաղցրութիւն, Խոնարհութիւն, Համակերպութիւն, Պարկեշտութիւն, Ճշմարտին զգացում, Ճշմարտասիրութիւն, Հատաւարմութիւն, Երախտագիտութիւն :

Օրիորդին իմացական կրթութիւնը

Իմաստակութիւն, Բնութիւնն զգալու կարողութիւն, Գեղեցկին զգացում, Ազնի ճաշակ, Ընթերցում, Մտքի պրոդուկտիւն, Խաղանքութիւն :

ԳԼ. Ե. Օրիորդին ընկերական եւ գործնական կրթութիւնը

Բարեկամութիւն, Պատշաճութեան զգացում, Մաքրութեան զգայութիւն, Մաքրասիրութիւն, Կարգապահութիւն, Օգտակար աշխատութիւն, Փութաշանութիւն, Ճարտարութիւն, Ժամանակի կանոնաւոր բաժանում :

ԳԼ. Զ. Տարիքն օրիորդը (կնոջ ամուսնի վիճակը)

Ա. Բնական կոչումը՝ չիրականացած

Բ. Առողջապահութեան կանոններ եւ քաղցրեղութեան հրահանգներ տարիքն օրիորդաց համար

Գ. Տարիքն օրիորդաց ապրուստի եւ արտաքին կեանքի խնդիրները

Կեդրոնացեղին է՝

Յ. ՄԱՏԹԷՈՍԵԱՆ Վաճառատունը, Ֆինանանշը, Կ. Պոլիս

Կը գտնուի Կ. Պոլսոյ եւ գաւառաց բոլոր գրավաճառներուն քով :

Թղթակազմ 10, Լաթակազմ 15, Ոսկեզօծ 20 դանեկան :